מֵעֲמוֹן וּמוֹאָב, שהיו קרובים של ישראל, שהרי יצאו מלוט שהיה בן אחיו של אברהם אבינו, ומחמת שלא קידמו את ישראל בלחם ומים בצאתם ממצרים נענשו ונאסרו לבוא בקהל ה' עד עולם. וּמצאנו שהלגימה מְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים, מֵיתְרִי, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׂכָר שאמר יתרו לבנותיו 'קְרָאן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם' (שמות ב כ) ואכל משה רבינו על שולחנו, זָכוּ בָּנָיו של יתרו וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"י א' ב נה) (וממשפחות) [וּמִשְׁפְּחוֹת] סוֹפְרִים יוֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים סוּכָתִים הֵמָּה הַקֵּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת אֲבִי בֵית רֵכָב', 'הקינים' הם צאצאי יתרו, דִּכְתִיב הָתָם – שהרי נאמר (שופטים א טז) 'וּבְנֵי קֵינִי חוֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים [־ירידו] אֶת בְּנֵי יְהוּדָה מִדְבַּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בַּנֶּגֶב עֲרָד [־הלכו ללמוד תורה אצל יעבץ, שהיה במדבר יהודה שבנגב ערד] וַיֵּלֶךְ [יעבץ] וַיֵּשֶׁב אֶת הָעָם' – ישב עם התלמידים הישבים לפניו. וּמצאנו שהלגימה מַעֲלֶמֶת עֵינַיִם מִן הָרְשָׁעִים, מְמִיכָה, וכמו שהתבאר לעיל (קג:) שנמנע הקדוש ברוך הוא מלהענישו על הפסל שעשה, מחמת שהיתה פיתו מצויה לעוברי דרכים.

וּמַשְׁרָה שְׁכִינָה עַל נְבִיאֵי הַבַּעַל, מֵחֲבִירוֹ שֶׁל עֵדוֹ הַנָּבִיא, בזמן שמלך ירבעם על ישראל שלח ה' את עדו הנביא לבית אל, ששם הקים ירבעם את עגל הזהב לעבודה זרה, ואמר לו להתנבא שם על הפורענות העתידה לבוא על הכהנים לעבודה זרה, והזהירו ה' שלא יאכל ולא ישתה שם, והיה שם נביא שקר שאמר לעידו הנביא שה' ציוהו לומר לו שיאכל וישתה אצלו, והאמין לו עדו הנביא ואכל ושתה אצלו, ואחרי שהאכילו והשקהו שרתה על נביא השקר רוח נבואה אמיתית, דִּכְתִיב (מלכים א' יג ב) 'וַיְהִי הֵם יוֹשְׁבִים אֶל הַשֻּׁלְחָן וַיְהִי דְּבַר ה' אֶל הַנָּבִיא אֲשֶׁר הֱשִׁיבוֹ', ואמר לו בשם ה' שבעונש על כך שעבר את ציווי ה' ואכל ושתה, לא יבוא לקבר אבותיו, וכך היה שנהרג בדרך על ידי אריה ונקבר שם.

וְשִׁגְגָתָהּ עוֹלָה זָדוֹן – אף השוגג בכך שלא נתן מאכל ומשקה לחבירו, נענש כאילו היה מזיד, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, אִלְמָלֵי – אם הִלְוָהוּ יְהוֹנָתָן בן שאול לְדָוִד [־היה נותן לו כליווי לדרכו] שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת לֶחֶם בשעה שברח דוד מלפני שאול, לא היה דוד נצרך לבקש לחם מהכהנים שבנוב, וממילא לֹא נֶהֶרְגָה נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים – שחשד בהם שאול שהם מורדים בו מחמת שסייעו לדוד, וְלֹא היה נִטְרָד דּוֹאֵג הָאֲדוֹמִי מהעולם הבא, שהוא שאמר לשון הרע על כהני נוב, שנתנו אוכל לדוד, וְלֹא היה נֶהֱרָג שָׁאוּל וְשִׁלֹּשֶׁת בָּנָיו, ששאול נהרג כעונש על הריגת כהני נוב, ואף יהונתן נהרג כעונש על כך שלא נתן לחם לדוד, הגם שהיה שוגג בדבר.

הגמרא חוזרת לדון במלכי יהודה. התבאר בברייתא לעיל (קג:) שאחז ואחזיה אינם חיים לעולם הבא. שואלת הגמרא: וּמַפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ במשנתינו אֶת אָחָז מלך יהודה בין המלכים שאין להם חלק לעולם הבא. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא, מַפְּנֵי שֶׁמּוּטָל בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים, והיינו בֵּין יוֹתָם אביו לְחִזְקִיָּהוּ בנו. ומשום כבודם לא מנו אותו יחד עם אלו שאין להם חלק לעולם הבא.

רַב יוֹסֵף אָמַר, מַפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים מִישַׁעְיָהוּ הנביא, שֶׁנֶּאֱמַר בשעה שבאו רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל להלחם באחז מלך יהודה, ושלח ה' את ישעיהו הנביא לומר לו שלא יחשוש מהם, (ישעיה ז ג) 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְשַׁעְיָהוּ צֵא נָא לִקְרַאת אָחָז אַתָּה וּשְׁאָר יָשׁוּב בְּנֶךָ אֶל קְצֵה תְּעָלַת הַבְּרֵכָה הָעֶלְיוֹנָה אֶל מְסִלַּת שְׂדֵה כובס' ויש לדרוש מאי – מהו 'כּוֹבֵס' שהוזכר בפסוק, אִיכָּא דְּאָמְרִי – יש שפירשו דְּכַבְּשִׁינְהוּ לְאַפֵּיהּ וַחֲלַף – שכבש וכיסה את פניו ועבר כך לידי ישעיהו הנביא, כדי שלא יראהו, ו'כובס' הוא מלשון 'כובש', וְאִיכָּא דְּאָמְרִי – ויש שפירשו, אוֹכְלָא דְּקָצְרֵי סָחֲפִי אֲרֵישֵׁיהּ וַחֲלַף – סל של כובסים, שהוא מלא חורים ומזלפים ממנו מים על הבגדים, הניח אחז על ראשו ועבר לידי ישעיהו, ולפי שני הפירושים הסתיר את פניו מישעיהו מחמת שהתבייש ממנו על רוב חטאיו, ומחמת כן יש לו חלק לעולם הבא.

שואלת הגמרא: מַפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת אָמוֹן מלך יהודה בכלל המלכים שאין להם חלק לעולם הבא. משיבה הגמרא: מַפְּנֵי כִּבּוּדוֹ שֶׁל יֹאשִׁיָּהוּ שהיה בנו של אמון. מקשה הגמרא: אם כן, מְנַשֶּׁה נַמִּי לָא נְמָנֵי – גם את מנשה לא היה לנו למנות בכלל המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, מִפְּנֵי כִּבּוּדוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ אביו, ואילו במשנתינו הוא מנוי בכלל אותם מלכים. מתרצת הגמרא: בְּרָא מְזַכֵּי אַבָּא, אַבָּא לָא מְזַכֵּי בְּרָא – בן צדיק יכול להציל את אביו הרשע, ולכן הציל יאשיהו הצדיק את אמון הרשע שהיה אביו, אבל אין האב יכול להציל את בנו, ולכן לא הציל חזקיהו את מנשה בנו. מוכיחה הגמרא שאין אב מציל את בנו, דִּכְתִיב (דברים לב לט) 'וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל', ודרשו בספרי (האזינו פיסקא שכט) אֵין אַבְרָהָם מַצִּיל אֶת יִשְׂמָעֵאל בנו, וְאֵין יִצְחָק מַצִּיל אֶת עֵשָׂו.

אומרת הגמרא: הָשְׁתָּא דְּאָתֵית לְהָכִי – עתה שהוצרכת לומר סברא זו, שבן מזכה את אביו, יש ליישב שֶׁאָחָז נַמִּי לָא אִימְּנִי – גם את אחז לא מנו מִּשּׁוּם כִּבּוּדוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ בנו, ולא משום שהיתה לו בושת פנים מישעיהו.

שואלת הגמרא: וּמִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת יְהוֹיָקִים מלך יהודה בין אותם מלכים שאין להם חלק לעולם הבא. משיבה הגמרא, מִּשּׁוּם דברי דְּרַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי אֲבִיָּה, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בְּרַבִּי אֲבִיָּה, כְּתִיב עַל גּוּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל [שֶׁל] יְהוֹיָקִים 'וְאֵת וְעוֹד אַחֶרֶת', כלומר, נקמה אחת כבר נעשתה בגולגלתו ותיעשה בה נקמה נוספת, ונמצא שכבר התכפרו לו חטאיו, ולכן יש לו חלק לעולם הבא. מספרת הגמרא את הנקמות שנעשו בו: וְקָא דְּרַבִּי פְּרִידָא, אַשְׁכַּח גּוּלְגָּלְתָּא דַּהֲוָה קָא שַׁדְיָא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם – מצא גולגולת מושלכת בשערי ירושלים, וּכְתִיב בָּהּ – וכתוב עליה 'וְאֵת וְעוֹד אַחֶרֶת'. קַבְרֵהּ, וְלָא אִיקְּבָרָא – קברה באדמה, ולא נקברה, אלא יצאה שוב. חזר וְקַבְרֵהּ, וְשׁוּב לָא אִיקְּבָרָא אלא יצאה. אָמַר סבו של רבי פרידא, בודאי גּוּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים הִיא, דִּכְתִיב בֵּיהּ – שנאמר עליו בפסוק (ירמיה כב יט) 'קְבוּרַת חֲמוֹר יֵקָּבֵר סָחוֹב וְהִשְׁלֵךְ וגו' מֵהֲלְאָה לְשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלָם', וזהו שנאמר שלא יוכלו לקוברו ולכן גולגלתו יצאה מקברה. אָמַר סבו של רבי פרידא, סוף סוף מַלְכָּא הוּא – יהויקים היה מלך, וְלָא אִיכְּשַׁר לְזַלְזוֹלֵי בֵּיהּ – ואין הדבר כשר לזלזל בו שיהא מוטל כך בשדה, קָרְבָּהּ בְּשִׁירֵי וְאוֹתְבָהּ בְּסִיפְתָּא – כרכה בבגדי משי והניחה בארגז שבביתו. חֲזִיתָא דִּבְיתְהוּ – ראתה אשתו את הגולגולת שהביא לביתו, כְּבָרָא הָא דְּאִיתְתָא קַמַּייתָא הֲוָה – וחשבה שזו גולגלתה של אשתו הראשונה, דְּהָא לָא קָא מְנַשֵּׁי לָהּ – שאינו שוכח אותה. שְׁנָרָא תַּנּוּרָא וְקַלַּתָּהּ – הסיקה אשתו את התנור, ושרפה בה את אותה גולגולת של יהויקים מלך יהודה. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב על אותה גולגולת 'וְאֵת וְעוֹד אַחֶרֶת', שמלבד הנקמה הראשונה שלא ניתנה גולגלתו לקבורה, נעשתה בה נקמה נוספת, שנשרפה בתנור.

הגמרא מביאה ברייתא בענין חזקיהו מלך יהודה: תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר, בְּשָׂכָר שאמר חזקיהו לה' בתפילתו 'הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי' (מלכים ב' כ ג), ולא היה זה דיבור הגון שהחזיק טובה לעצמו, לכן נכשל בדבר נוסף, שכשאמר לו ישעיהו הנביא שזה' ירפאהו, לא האמין אלא שאל 'מָה אוֹת כִּי יִרְפָּא ה' לִי' (שם כ ח), שעבירה גוררת עבירה. וּבְשָׂכָר שאמר 'מָה אוֹת' הוסיף ונכשל בכך שֶׁנִּכְרִים אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ, והיינו בשעה שנעשה לו נס וחזרה השמש לאחוריה עשר מעלות, וראה זאת מרודך מלך בבל ושלח לחזקיה את עבדיו עם ספרים ומנחה לכבודו, והאכילם חזקיה על שולחנו. וּבְשָׂכָר שֶׁנִּכְרִים אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ גָּרַם גָּלוּת לְבָנָיו, וכמו שאמר לו ישעיהו הנביא אחר כך שמחמת כן הוא יענש 'וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ אֲשֶׁר תּוֹלִיד יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל' (שם כ יח).

אומרת הגמרא: דבר זה מְסַיֵּיע לֵיהּ לְחִזְקִיָּה – הוא ראיה למימרא שאמר חזקיה, דְּאָמַר חִזְקִיָּה, כָּל הַמְּזַמֵּן עוֹבֵד כּוֹכָבִים לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וּמַשְׁמֵשׁ עָלָיו, גּוֹרֵם גָּלוּת לְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם) 'וּמִבָּנֶיךָ אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמְּךָ [אֲשֶׁר תּוֹלִיד] יִקָּחוּ וְהָיוּ סָרִיסִים בְּהֵיכַל מֶלֶךְ בָּבֶל'.

הגמרא מבארת מה עשה חזקיה לעבדי מלך בבל שבאו לבקרו. נאמר בפסוק (ישעיה לט א־ב), 'בָּעֵת הַהִוא שָׁלַח מְרֹדַךְ בִּלְאֲדָן בֶּן בִּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ וַיִּשְׁמַע כִּי חָלָה וַיֶּחֱזָק, וַיִּשְׂמַח עֲלֵיהֶם חִזְקִיָּהוּ וַיַּרְאֵם אֶת (כל) בֵּית נְכֹתֹה אֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הַזָּהָב וְאֶת הַבְּשָׂמִים וְאֶת הַשֶּׁמֶן הַטּוֹב וְגוֹ' וְאֵת כָּל בֵּית כֵּלָיו וְאֵת כָּל

המשך בעמוד פ

אֲשֶׁר נִמְצָא בְּאַצְרָתָיו לֹא הָיָה דָּבָר אֲשֶׁר לֹא הֶרְאָם חִזְקִיָּהוּ בְּבֵיתוֹ וּבְכָל מֶמְשַׁלְתּוֹ, אָמַר רַב, מַאי 'בֵּית נְכֹתֹה', כוונת הפסוק שאשתו של חזקיה חִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם – מזגה להם את הכוס, ואשה מכונה כן מלשון ניכוי וחסרון, שהיא נבראה על ידי הצלע שנלקחה ונחסרה מאדם הראשון. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, 'בית נכתה' הוא בֵּית גְּנָזָיו – מקום שמונחים אוצרותיו, ואותו הֶרְאָה לָהֶם. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, זַיִן אוֹכֶל זַיִן הֶרְאָה לָהֶן – הראה להם כלי נשק העשויים מברזל שהיה לו שבכוחם לקצוץ ולשבור ברזלים אחרים, ו'בית נכתה' הוא מלשון הכאה, שזהו ברזל המכה את הברזלים האחרים.

הגמרא דורשת את הפסוקים במגילת איכה. נאמר במגילת איכה (א א): 'אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד, אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מָה לָקְתָה יִשְׂרָאֵל בתיבת 'אֵיכָה', שבה נפתחה המגילה, מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ עַל שֵׁשֶׁת וְשֵׁשׁ איסורי כְּרִיתוּת שֶׁבַּתּוֹרָה, ו'איכה' היא בגימטריא שלשים ושש.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִפְּנֵי מָה לָקוּ ישראל בְּאַלֶּ"ף בֵּי"ת – שכל פסוקי מגילת איכה נאמרו לפי סדר אותיות האל"ף בי"ת. מִפְּנֵי שֶׁעָבְרוּ עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּיתְּנָה בְּאַלֶּ"ף בֵּי"ת שנכתבה בעשרים ושתים האותיות.

הגמרא ממשיכה לדרוש את פסוקי איכה: 'אֵיכָה יָשְׁבָה בָדָד, אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בביאור הפסוק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אָמַרְתִּי (דברים לג כח) 'וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ אַף שָׁכָיו יַעַרְפוּ טָל', ו'בטח בדד' היינו שאף שיהיו לבדם יהיו בטוחים ולא יפחדו מאומות העולם או מחיות רעות, עָכְשָׁיו שחטאו, יִהְיֶה בָּדָד מוֹשָׁבָם שיהיו מרוחקים מכל העולם כמצורעים. 'הָעִיר רַבָּתִי עָם' (איכה א א), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פסוק זה מלמד שהיו ישראל מתרבים יותר מכל עם, וכיצד עשו כן, שֶׁהָיוּ מַשִּׁיאִין כֻּמְנָה לְגַדּוֹל, וּגְדוֹלָה לְקָטָן – צעירה למבוגר, ומבוגרת לצעיר, כיון שהקטן אינו ממהר להוליד, וכן קטנה אינה ממהרת להתעבר, ואם היו משיאים קטן לקטנה היו צריכים שניהם להמתין שיגדלו כדי שיוכלו ללדת, אך כשאחד מהם מבוגר, הרי הם מולידים מיד, אף שהשני עדיין צעיר, ועשו כן כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לָהֶם בָּנִים הַרְבֵּה. 'הָיְתָה כְּאַלְמָנָה', אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, לשון הפסוק הוא שירושלים היתה 'כְּאַלְמָנָה', וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ, שבעלה מת, אֶלָּא כְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְעָגְנָתוֹ לַחֲזוֹר אֵלֶיהָ, כך עתיד הקדוש ברוך הוא לחזור לירושלים. 'רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת', אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כוונת הפסוק היא שכָּל מָקוֹם שֶׁהָיָה [ישראל] הוֹלְכִין, ואפילו כשהולכים בשביה, נַעֲשִׂין שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶן.

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם מישראל שֶׁנִּשְׁבּוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל, וְהָיָה הַשּׁוֹבֵא מְהַלֵּךְ אַחֲרֵיהֶם,

אָמַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם – מהשבויים לַחֲבֵירוֹ, נָמֵל שֶׁמְּהַלֶּכֶת לְפָנֵינוּ, סוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינֶיהָ, וּטְעוּנָה על גבה שְׁתֵּי נוֹדוֹת – כדים גדולים, אַחַת שֶׁל יַיִן וְאַחַת שֶׁל שֶׁמֶן, וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּנְהִיגִים אוֹתָהּ, אֶחָד יִשְׂרְאֵל, וְאֶחָד נָכְרִי. אָמַר לָהֶן [הַשַּׁבָּאִי], עִם קְשֵׁה עוֹרֶף – אף בגלותכם אינכם נבנעים, אלא מחזיקים את עצמכם כחכמים או נביאים, מֵאַיִן אַתֶּם יוֹדְעִין דברים אלו. אָמְרוּ לוֹ, נָמֵל, אנחנו יודעים שהיא סומא באחת מעיניה, מֵעֲשִׂים שֶׁלְּפָנֶיהָ, שהרי מִצַּד שְׂרֹאשָׁהּ אוֹכֶלֶת וּמִצַּד שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה אֵינָהּ אוֹכֶלֶת, ואנו רואים שרק בצד אחד של הדרך נאכלו העשבים, וּטְעוּנָה שְׁתֵּי נוֹדוֹת אַחַת שֶׁל יַיִן וְאַחַת שֶׁל שֶׁמֶן, הנוד שֶׁל הַיַּיִן מְטֻפְטֶפֶת, וְהַיַּיִן שׁוֹקֵעַ באדמה, וְשֶׁל שֶׁמֶן מְטֻפְטֶפֶת וְצָפָה, ומכך הבנו שהיא נושאת שתי נודות אלו. וּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם הַמַּנְהִיגִים אוֹתָהּ אֶחָד נָכְרִי וְאֶחָד יִשְׂרְאֵל, נָכְרִי נִפְנֶה לצרכיו לַדֶּרֶךְ – באמצע הדרך, וְיִשְׂרְאֵל נִפְנֶה לַצְּדָדִין, דרך צניעות. דֶּרֶךְ השבאי אֲחֲרֵיהֶם, וּמָצָא בְּדִבְרֵיהֶם של השבויים, בָּא וּנְשָׁקָן עַל רֹאשָׁן, וֶהֱבִיאָן לְבֵיתוֹ וְעָשָׂה לָהֶן סְעוּדָה גְּדוֹלָה, וְהָיָה מְרַקֵּד לִפְנֵיהֶם, וְאָמַר, בְּרִוחַ שֶׁבָּחַר בִּזְרָעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם וְנָתַן לָהֶם מַחֲמַדְתּוֹ, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁהֵן הוֹלְכִים נַעֲשִׂין שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶם. וּפִטְּרָן משבייתו [וְהָלְכוּ] לְבָתֵּיהֶם לְשָׁלוֹם.

ממשיכה הגמרא לדרוש: 'בָּכֹה תִבְכֶּה בַּלָּיְלָה' (איכה א ב), שְׁתֵּי בְּכִיּוֹת הָלָלוּ שנאמרו בפסוק, לָמָּה – על מה הם. אָמַר רָבָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֶחָד עַל חורבן מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְאֶחָד עַל חורבן מִקְדָּשׁ שֵׁנִי.

'בָּכֹה תִבְכֶּה בַּלָּיְלָה', עַל עִסְקֵי לַיְלָה – נעשו ישראל לבכות בליל תשעה באב על חורבן בתי המקדש, מחמת דבר אחר שנעשה בלילה, שֶׁנֶּאֱמַר כשחזרו המרגלים ששלח משה רבינו ואמרו לשון הרע על ארץ ישראל, 'וַתִּשָּׂא כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא' (במדבר יד א), אָמַר רָבָה, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אוֹתוֹ (היום) [הַלַּיְלָה] לֵיל תִּשְׁעָה בְּאָב הָיָה, אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם – ללא סיבה, שלא היה לכם להאמין לדיבה הרעה שהוציאו המרגלים על ארץ ישראל, וַאֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת, על חורבן בית המקדש.

דָּבָר אַחֵר, 'בַּלָּיְלָה', שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה קוֹלוֹ נִשְׁמָע, כמבואר ביומא (כ:) שבזמן אין הקול נשמע כל כך מחמת גלגל החמה המנסר ברקיע ומשמיע קול. דָּבָר אַחֵר, 'בַּלָּיְלָה', שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת מתמלאים עליו רחמים ובוכין עִמּוֹ. דָּבָר אַחֵר, 'בַּלָּיְלָה', שֶׁכָּל הַבּוֹכֶה בַּלַּיְלָה, קול בכייתו נשמע בבירור, וְהַשּׁוֹמֵעַ את קוֹלוֹ בּוֹכֶה בְּנַגְדּוֹ.

מביאה הגמרא מעשה בענין זה: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת, שְׁכֶנְתּוֹ שֶׁל רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁמֵּת בְּנָהּ, וְהָיְתָה בּוֹכָה עָלָיו בַּלַּיְלָה, שָׁמַע רַבָּן גַּמְלִיאֵל את קוֹלָהּ וּבָכָה בְּנַגְדָּהּ, עַד שֶׁנָּשְׁרוּ רִיסֵי עֵינָיו. לְמָחָר, הִכִּירוּ בּוֹ תַּלְמִידָיו שבבכה בלילה, וְהוֹצִיאוּהָ מִשְּׁכוּנָתוֹ למקום אחר, שלא ישמע את בכיה.

'וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחְיָהּ' (שם), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, 'לֹחיה' הוא מלשון לחלוחית ונערות, והיינו בְּאִשָּׁה שֶׁבּוֹכָה עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ – בעלה הראשון שנשאה בנערותה, שהיא בוכה תמיד ודמעתה מצויה, שֶׁנֶּאֱמַר (יואל א ח) 'אֵלִי [־קוננני] כִּבְתוּלָה חֲגוֹרַת שַׂק עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ'.

'חָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ' (איכה א ה), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כוונת הפסוק היא שֶׁכָּל הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה רֹאשׁ. דרשה נוספת: שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ח כג) 'כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבוּלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל הַגּוֹיִם', אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, פירוש הפסוק 'כִּי לֹא מוּעָף לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ', שֶׁכָּל הַמֵּיצִיק לְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ עָתִיד.

'לֹא אֲלִיכֵם כָּל עוֹבְרֵי דָּרֶךְ' (איכה א יב), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִכָּאן לְקוֹבְלָנָא מִן הַתּוֹרָה – שאדם המספר לאחרים על צרותיו צריך לומר להם שלא תבוא אליהם צרה כזו, ואין בזה חשש 'ניחוש', וכפי שאמר הנביא.

'כָּל עוֹבְרֵי דָּרֶךְ', אָמַר רַב עַמְרָם, אָמַר רַב, אמר הנביא, עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי עַל דָּת – שדנם הקדוש ברוך הוא באש, דְּאִילּוּ בְּסְדוֹם כָּתִיב (בראשית יט כד) 'וַיהוה הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וְאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם', וְאִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם כָּתִיב (איכה א יג) 'מִמָּרוֹם שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמוֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה' וְגוֹ', ולשון 'וַיִּרְדֶּנָּה' היינו ששרפם ה', שדן אותם באש כאנשי סדום.

מקשה הגמרא: וּכְתִיב בפסוק (איכה ד ו) 'וַיִּגְדַּל עֲוֹן בַּת עַמִּי מֵחַטַּאת סְדוֹם', וכיון שישראל חטאו יותר מסדום מדוע לא נהפכו כסדום, וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִדָּה יְתֵירָה – מעלה טובה הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁלֹּא הָיְתָה בִּסְדוֹם, דְּאִילּוּ בִּסְדוֹם כְּתִיב 'הִנֵּה זֶה הָיָה עֲוֹן סְדוֹם אֲחוֹתֵךְ גְּאוֹן שִׂבְעַת לֶחֶם וְיַד עֲנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה' וְגוֹ', שלא היו מרחמים כלל אחד על השני, וְאִילּוּ בִּירוּשָׁלַיִם כְּתִיב (איכה ד י) 'יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ', כלומר, כשהיתה האחת מבשלת את ילדה כדי לאוכלו, היתה מזמינה את חברתה לאכול עמה, ומתוך שהיתה בהם מדת רחמים זו, הוקל עונשם ולא נהפכו.

'סְלָה כָּל אַבִּירַי ה' בְּקִרְבִּי' (איכה א טו), מבארת הגמרא: כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ 'נִפְסְלָה מַטְבֵּעַ זוֹ' ו'סלה' הוא מלשון מסילה בבושה, והיינו שפסל הקב"ה את כל האיברים שלהם, ועשאם פסולים וכבושים כמסילה.

'פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם כָּל אוֹיְבַיִךְ' (שם ב טז), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בְּשָׁעָה שֶׁבִּיאַת מַה הַקְּדִים הנביא במגילה זו ברוב הפרקים את הפסוק המתחיל באות פֵּ"א, לַפסוק המתחיל באות עַי"ן, בְּשָׁעָה שֶׁמְּרַגְּלִים שהיו במדבר, שֶׁאָמְרוּ בְּפִיהֶם, הרמוז באות פ"א, מַה שֶּׁלֹּא רָאוּ בְּעֵינֵיהֶם הרמוזים באות עי"ן.

הגמרא מביאה דרשה נוספת של רבא בשם רבי יוחנן. נאמר בפסוק: 'אוֹכְלֵי עַמִּי אָכְלוּ לֶחֶם ה' לֹא קָרָאוּ' (תהלים יד ד), אָמַר רָבָא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל גּוּי הָאוֹכֵל מַלְחָמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ טוֹעֵם טַעַם לֶחֶם, וְשֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל מַלְחָמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל אֵינוֹ טוֹעֵם טַעַם לֶחֶם, כלומר, יש להם טעם והנאה בלחמם של ישראל, כשגוזלים אותם. מבארת הגמרא את סיום הפסוק: 'ה' לֹא קָרָאוּ', כלומר, עונש זה שהיה לחמם של ישראל מאכל לגויים הוא מחמת אותם שלא קראו בשם ה', ומי הם, רַב אָמַר, אֵלּוּ הַדַּיָּינִין, שהיו מטים את הדין, וְשִׁמּוּאֵל אָמַר, אֵלּוּ מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת, שעושים מלאכתם רמיה.

שנינו במשנה, שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא. שואלת הגמרא: מִי מָנָאן כלומר מי הוא שיכול לדעת למי יש חלק לעולם הבא. אָמַר רַב אַשִׁי, אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה מָנָאוּם, שהיו נביאים.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, בִּקְּשׁוּ אנשי כנסת הגדולה עָוֹר לְמָנוֹת אֶחָד – את שלמה המלך, שלא יהיה לו חלק לעולם הבא, וּבָאָה דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אַבְיוֹ – דוד המלך, וְנִשְׁטְחָה לִפָּנֵיהֶם לבקש שלא ימנוהו עמם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ. בָּאָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְלִחֲכָה אֵשׁ בְּסַפְסָלֵיהֶם, להוכיח להם שאין מסכימים מן השמים לדבריהם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם את הפסוק (משלי כב כט) 'חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בְּמַלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִים', כלומר, מִי שֶׁהִקְדִּים בנין בֵּיתוֹ לִבניית בֵּיתוֹ, וזהו שלמה המלך שבנה תחילה את בית המקדש ואחר כך את ביתו, ולכן הוא מכונה 'איש מהיר במלאכתו', וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁבֵּיתוֹ – בית המקדש נָבָה במהירות, בְּשֵׁבַע שָׁנִים, ואת בֵּיתוֹ בָּנָה בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שלא הוזדרז כל כך בבנייתו, לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב – יעמוד עם המלכים בגן עדן, [בַּל יִתְיַצֵּב] לִפְנֵי חֲשׁוּכִים – ואין מקומו עם הרשעים בגיהנם, וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ. יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה את הפסוק (איוב לד לג) 'הֲמֵעִמְּךָ יְשֻׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתָּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי' וְגוֹ', כלומר, וכי הדבר תלוי בכם, והלא אינו תלוי אלא ברצון ה', והוא בחר בשלמה שיהיה לו חלק לעולם הבא.

הגמרא מביאה דעה החולקת על משנתינו: דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת – דורשי לשונות הפסוקים הָיוּ אוֹמְרִים, כּוּלָּן בָּאִין לָעוֹלָם הַבָּא, ואף יִרבעם אחאב ומנשה, ואחיתופל גיחזי ודואג, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים ס ט־ז) 'לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי יְהוּדָה מְחֹקְקִי מוֹאָב סִיר רַחְצִי עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת הִתְרֹעָעִי', ודרשו את הפסוקים כך, 'לִי גִלְעָד', (ולי מנשה) זֶה אַחְאָב שֶׁנָּפַל – נהרג במלחמה בְּרָמוֹת גִּלְעָד, ומיתתו היא כפרתו לבוא לחיי העולם הבא. 'וְלִי מְנַשֶּׁה', כְּמַשְׁמָעוֹ – מנשה מלך יהודה. 'אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי', זֶה יָרָבְעָם דְּקָאֲתֵי – שבא משבט אֶפְרַיִם, והיה ראש למלכי ישראל, ונמשח על ידי נביא, ואין זה ראוי שיהיה מיורדי גיהנם. 'יְהוּדָה מְחֹקְקִי', זֶה אֲחִיתוֹפֶל